

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ylönen, Jani

Title: Kirjallisuuden ja posthumanismin herkkä mutta tärkeä suhde

Year: 2017

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Kirjallisuudentutkijain seura, 2017

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Ylönen, J. (2017). Kirjallisuuden ja posthumanismin herkkä mutta tärkeä suhde. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain, 2017(2), 87-91.
<https://doi.org/10.30665/av.66205>

oman aikansa ideologisessa ympäristössä. Vaarana on presentismi, menneisyyden arviointi nykyajan lähtökohdista käsin. Näin ollen etenkin fennomaanit joutuvat negatiiviseen valoon. J.V. Snellman puolestaan esiintyy vain 1860-luvun katovuosien kohdalla – oikeastaan syyllisenä nälänhätään. Oiva Turpeisen teos *Nälkä vai tauti tappoi? Kaubunvuodet 1866–1868* (1986) osoittaa kuitenkin havainnollisesti, miten vaikeassa ja osin ennakoimattomassa tilanteessa Snellman ja muut tuolloiset virkamiehet toimivat – sinänsä utterasti, tosin virheellisiinkin ratkaisuihin päätyen. Mutta muuten Turpeisen kuvaus tuon ajan kurjista oloista on lähes sama kuin Eskelisen (s. 92) siteeraaman Pietari Päivärinnan. Suomalaisia kirjallisuudentutkijoita Eskelinen sijoittaa jonkin verran oman aikansa kontekstiin, mutta lähinnä vain sen osoittamiseksi, mitä kulloisenakin aikana oli ollut mahdollista tai mitä olisi pitänyt tietää (näin etenkin *Suomen kirjallisuuden* viidennessä osassa 1950-luvun kirjailijoita käsiteltäessä) (s. 385–387).

Teoksensa viimeisessä luvussa Eskelinen esittää havaintoja suomalaisten teosten viennistä ulkomaille, käännettävyydestä ja taiteilijoiden kansalaispalkasta. Tämä kiinnostava luku olisi mielellään saanut olla pitempikin. Lisäyksenä voisi mainita, että Sillanpäättä kyllä käännettiin varsin paljon, mutta se ei ole ollut pitemmän päälle tae kirjailijan tunnettuudesta ulkomailla. Samoin voisi esittää toivomuksen, että Douglas Robinsonille tarjoutuisi tilaisuus (ja rahoitus) *Alastalon*

salin kääntämiseksi englanniksi. Hänellä siihen olisi varmaan kyky ja menetelmät.

Raukoilla rajoilla on merkittävä nimenomaan siltä kannalta, että se panee monilta osin arvioimaan uudelleen sitä kuvaa, mitä suomalaisista prosaisteista on tähän mennessä sanottu. Teos olisi kaivannut jonkin verran tiivistämistä, sillä monet asiat toistuvat pariin kertaan. Sen marginaalit voidaan täyttää huuto-, kysymys-, oikein- ja väärin -merkein. Siksi se on tärkeä. Siltalan kustantamo ansaitsee kiitoksen siitä, että se on julkaissut niin-kin erilaisten kirjoittajien kuin Matti Klingen ja Markku Eskelisen tekstejä.

H. K. Riikonen

Kirjallisuuden ja posthumanismin herkkä mutta tärkeä suhde

Clarke, Bruce & Manuela Rossini (eds), *The Cambridge Companion to Literature and the Posthuman*. Cambridge: Cambridge University Press 2016, 231 s.

Posthumanismi on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana kehittynyt yhä keskeisemmäksi lähestymistavaksi nykyisen aikakauden ilmiöihin. Sen esittämä kritiikki humanistisesta perinteestä kumpuavaa ihmiskeskeisyyttä kohtaan on sidoksissa muun muassa eläinoikeuksista

ja ilmastonmuutoksesta käytäviin keskusteluihin. Toisaalta posthumanismi pohtii myös teknologian kasvavaa roolia, ja tämä puoli on noussut tärkeäksi osaksi esimerkiksi digitalisaation ja kehittyvien teknologioiden, kuten geeniteknologian, tarkastelua. Tärkeässä osassa posthumanistisessa keskustelussa on kirjallisuus, jonka roolia muun muassa edellä mainittujen kysymysten käsitteijänä ovat korostaneet monet tutkijat Donna J. Harawaysta N. Katherine Haylesiin ja Rosi Braidottiin. Jotkut tutkijat, kuten Stefan Herbrechter, ovat nostaneet esiin myös kirjallisuuden ongelmallisuuden posthumanismin näkökulmasta pitämällä kirjallisuutta jopa humanistisimpana ilmaisu- muotona.

Yllä mainituista teoreetikoista Herbrechter on mukana kirjoittajana Bruce Clarken ja Manuela Rossinin toimittamassa *The Cambridge Companion to Literature and the Posthuman* -teoksessa, johon on koottu seitsemäntoista tutkijan ajatuksia kirjallisuuden ja posthumanismin suhteesta. Teos mainostaa itseään ensimmäisenä kokoelmana, johon on kerätty yhteen näin laajassa mittakaavassa kriittisiä pohdintoja sekä ihmisen jälkeisyydestä ja posthumanismista että niiden välisestä tasapainottelusta. Vaikka posthumanismista sinänsä on ilmestynyt kokoelmateoksia, voidaan ainakin sanoa, että kirjallisuuden ja posthumanismin suhdetta ei ole aiemmin käsitelty näin moniäänisesti.

Teos alkaa Clarken ja Rossinin lyhyellä esipuheella, jossa he määrittelevät

lyhyesti posthumanismin kentän. Heidän mukaansa se on selkeästi siirtymässä teknologian roolin pohtimisesta planeetaarisen ei-inhimillisen tarkasteluun. Sen jälkeen teoksessa siirrytään käsittelemään essentialistisen ihmiskäsityksen kyseenalaistavien näkemysten esiintymistä kirjallisuudessa pääasiallisesti kronologisessa järjestyksessä. Ensimmäisessä ”Literary Periods” -nimisessä osiossa käydään läpi historiaa keskiajalta postmoderniin aika-kauteen. Jokainen artikkeli esittelee oman posthumanismin yhdistettävän teemansa ja käsittelee sitä tietyn aikakauden kirjallisuudessa. Karl Steel esimerkiksi käsittelee eläimen ja ihmisen rajojen häilyvyyden esittämistä keskiaikaisessa kirjallisuudessa, kun taas Kevin Lagrandeur rakentaa Aristoteleen ja Edwin Hutchinsin ajatuksista järjestelmäteorian mallin ja tarkastelee sen kaltaisten rakenteiden esiintymistä esimoderneissa teoksissa.

Ensimmäisessä osiossa tulee esiin käsitellyn kirjallisuuden vaihtelevuus. Keskiajan kohdalla teokset ovat pääasiassa vähän tunnettuja, kun taas esimerkiksi varhaismodernin osalta valinnat ovat William Shakespearen *Myrsky* (1611) ja Christopher Marlowen *Tohtori Faustus* (1594), jotka ovat hieman liiankin ilmeisiä. Luennat jäävät usein valitettavan pintapuolisiksi. Esimerkiksi Lagrandeurin esittämän mukaan *Myrskyn* Prospero, Ariel, Caliban ja muut hahmot muodostavat järjestelmän, jossa osaset ovat toisistaan riippuvaisia. Tälle huomiolle jää kaipaamaan perusteluja tai pohdintaa teosten näytelmämuodosta.

Monissa artikkeleissa kirjallisuus jää pohjustettavan teorian jalkoihin. Esimerkiksi Stefan Herbrechter keskittyy esittelemään postmodernismin piirteitä siinä määrin, että lopulta postmodernin kirjallisuuden edustus jää vain yhden rivin lueteloksi aihepiirille sopivista kirjailijoista. Toisaalta Jeff Wallace onnistuu modernia käsittelevässä kappaleessa tuomaan hyvin esiin, miksi juuri vaikkapa Virginia Woolf on toimiva esimerkki omalla aikakaudellaan posthumaaneja elementtejä käsitteleistä kirjailijoista.

Kokoelman toisessa osiossa, ”Post-human Literary Modes”, siirrytään ihmisen jälkeisten elementtien etsimisestä eri kirjallisuuden aikakausilta niitä edustaviin kirjallisuuden lajeihin. Osion aloittaa täysin sopivasti tieteisfiktiota käsittelevä artikkeli, jossa Lisa Yaszek ja Jason W. Ellis luovat aikakausittaisen katsauksen tieteisfiktioon tai sen niihin elementteihin, jotka sopivat ihmisen jälkeisyyden narratiiviin. Osio jättää yhtäältä huomiotta genren transhumanistiset eli teknofilisemmät puolet ja toisaalta löytää teoksista ihmisen jälkeisyyden elementtejä sekä asettaa ne surutta posthumanismin vyyhden alle. Toisaalta mainitut teokset, kuten Olaf Stapletonin *Last and First Men* (1930) ja Octavia Butlerin *Xenogenesis*-trilogia (1987–89), ovat usein edustavia ja osittain yllättäviäkin valintoja, mutta valitettavasti niihin ei mahdu juurikaan teoksia tämän vuosituhannen puolelta eli posthumanismin keskeiseltä kehitysaljalta. Valintoja ja rajausta ovat toki ohjanneet tutkijoiden omat tutkimukselliset ja

poliittiset kiinnostuksenkohteet, jotka nousevat mielenkiintoisesti esiin, mutta teorian ja kirjallisuuden vuorovaikutuksen kannalta tuoreimmat teokset olisivat voineet lisätä merkittävän oman osansa.

Toisessa osiossa keskeiseen rooliin nousee myös posthumanismin ja kirjallisuuden suhde. Muun muassa Kari Weilin autobiografioita, Lisa Diedrichin sarjakuvia ja graafisia narratiiveja, ja Ivan Callusin ja Maria Aquilinan elektronista kirjallisuutta käsittelevissä artikkeleissa pohditaan perinteisen kirjallisuuden ongelmallista suhdetta posthumanismiin. Tutkijat käsittelevät perinteisestä tekstuaalisesta kerronnasta eroavia muotoja, joiden kautta he paitsi pyrkivät osoittamaan aiempien lajien ongelmat myös perustelemaan uusien ilmaisutapojen tärkeyttä posthumanismin näkökulmasta. Esimerkiksi Callus ja Aquilina perustelevat e-kirjallisuuden potentiaalin, mutta toisaalta heidän esittämänsä ongelmat kirjallisuuden ja posthumanismin suhteista jäävät hajanaisiksi kokonaisuudeksi. Muiden tekstien tavoin he kuitenkin herättävät ajatuksia ja vievät teeman käsittelyn kanonisoitujen teosten ja tyylien ulkopuolelle. Tätä tekee myös Weil, joka tuo esiin autobiografiset elementit, jotka ilmenvät monien posthumanismin taustalla vaikuttavien teoreetikkojen, kuten Hélène Cixous’n, Jacques Derridan ja Donna Harawayn, teksteissä. Hän käsittelee, kuinka nämä tekstit, kuten myös Temple Grandinin videoautobiografia *Emergence: Labeled Autistic* (1986), kyseenalaistavat toiseuden ja ihmisyyden kategoriat.

Teoksen kolmannen ”Posthuman Themes” -nimisen osion viisi tekstiä tukee aiempia lukuja käsittelemällä posthumanismiin liittyviä yleisempiä teemoja. Siinä missä aiemmissa artikkeleissa teoreetikkoja mainittiin sopivissa kohdissa kirjallisuudesta puhuttaessa, viidennessä osiossa teoreettiset tekstit nousevat fiktiota suurempaan rooliin ja monet posthumanismin kentän tunnetut kirjoittajat ovat keskiössä. Osioista nousevat esiin myös poikkeuksellisella tavalla kirjoittajien omat tyylit ja myös äänet. Esimerkkeinä tästä ovat teoksen toimittajien artikkelit, joista Clarken yliakateemisella muodollisuudella kirjoitettu artikkeli ei-inhimillisestä eroaa varsin huomattavasti Rossinin eläväisestä ruumiillisuutta käsittelevästä artikkelista. Heihin verrattuna seuraavien artikkeleiden kirjoittajat Ridvan Askin ja R.L. Rutsky edustavat akateemisen ilmaisun keskimaastoa. Askinin objekteja käsittelevä artikkeli, joka jatkaa aiempaa kirjallisuuden rooliin pohdintaa muun muassa ammentamalla, kuten monet muutkin kokoelmassa, Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin taidetta koskevista kirjoituksista. Rutsky vastaavasti käsittelee kykyämme ymmärtää teknologiaa tuomalla keskusteluun niin antihumanisteja kuin marxistisia teoreetikkoja, kuten Martin Heidegger, Frankfurtilainen koulukunta ja Fredric Jameson. Teoksen lopettaa Claire Colebrook, joka esseistisellä tyylillään tarkastelee tulevaisuuden ja posthumanismin monia risteämäkohtia, jotka eivät enää ole jaettavissa utopistisiin ja dystopisiin, useiden ajattelijoiden (esi-

merkiksi Deleuze ja Guattari, Manuel de Landa ja Bruno Latour) kautta.

The Cambridge Companion to Literature and the Posthuman tarjoaa varsin toimivan yleiskatsauksen niin posthumanismiin kuin sen elementteihin erilaisissa kirjallisissa teksteissä. Se esittelee aiheeseen liittyviä keskeisiä teemoja, genrejä ja teoreetikkoja, vaikka teoksen lyhyehköjen, keskimäärin 13-sivuisten artikkeleiden takia käsittely jää usein pintapuoliseksi. Teos pyrkii luomaan kokonaiskuvaa käsittelemistään aiheista, mutta tekee yksittäisten artikkelien osalta myös varsin tiukkoja rajauksia. Tämä johtaa ajoittain mielenkiintoisten ja keskeisten aiheiden sivuuttamiseen, kuten käy esimerkiksi Lagrandeurin artikkelissa hänen jättäessään varhaismodernin kohdalla androidihahmot käsittelemättä niihin kohdistuneen runsaan tutkimuksen takia. Vastaavasti varsin yleistasoisesti otiskoitu Lisa Diedrichin artikkeli sarjakuvista käsittelee vain hyvin spesifiä ”graafisen lääke-sarjakuvan” alagenreä.

Rajauksien taustalla tuntuvat olevan paitsi tutkijoiden kiinnostuksen kohteet myös arvolataukset, jotka tulevat esiin esimerkiksi siinä, miten R.L. Rutsky sivuuttaa supersankariteeman sarjakuvissa mainitsemalla vain Alan Mooren ja Dave Gibbonsin *Watchmen*-sarjakuvan omaavan aidosti posthumanismin kannalta mielenkiintoista pohdintaa. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta monia teoksen kirjoittajia tuntuukin vaivaavan ylenkatse niin sanottuja populaarigenrejä kohtaan. Toisaalta, asenteesta ja esipuheen

planetaarisen ei-inhimillisen korostamisesta huolimatta science fiction ja teknologiaa käsittelevät diskurssit nousevat esiin hyvin monissa artikkeleissa.

Kokonaisuutena luettuna teoksen palapeliin jää aukkoja, kun taas teemojen jakautuminen vähentää yksittäisten artikkelien lukemisen hyödyllisyyttä. Myös jotkin posthumanismin piiriin kuuluvat teemat, kuten ekokritiikki, jäävät vähäiselle huomiolle, ja toisten kohdalla teorit ja kirjallisuus eivät aivan saa tasavertaista tarkastelua. Toisaalta monet posthumanismin piirteet saavat monitahoisien käsitelyyn, kuten muun muassa eettiset kysymykset, joita nostavat esiin muun muassa Ron Broglien Mary Shelley'n *Frankensteinia* (1818) käsittelevässä analyysissään ja Claire Colebrookin puhuessaan ilmastonmuutoksesta.

Kokonaisuutena 200-sivuinen teos tarjoaa lopulta mielenkiintoisen, joskin kriittistä lähestymistä kaipaavan kuvan posthumanismin ja kirjallisuuden suhteesta. Vaikka useiden ajatusten kehittyessä päästään vain alkuun, sen herättämät ajatukset voivat tarjota pohjaa posthumanistisesta tutkimuksesta kiinnostuneille ja miksei myös kentän tuntijoille. Yhteenvetona teos on tervetullut kirjallisuuden ja posthumanismin tutkimuksen kentälle, jolle sen panos erityisesti näiden kahden suhteen tarkastelulle on potentiaalisesti tärkeä.

Jani Ylönen

Tutkimukselle ja kirjallisuudelle omistettu elämä

Yrjö Varpio, *Tämä on vielä kerrottava. Elämää yliopistomaailmassa ja kirjailijoiden parissa*. Tampere: Sanasato Oy 2016, 397 s.

Tampereen yliopiston Suomen kirjallisuuden professorina vuosina 1980–2002 toiminut Yrjö Varpio aloitti tutkijanuransa Lauri Viitaa käsittelevällä väitöskirjalla (1973), mutta yksittäisistä kirjailijoista hän on laajimmin tutkinut Väinö Linnaa (etenkin vuonna 2006 ilmestynyt elämäkerta). Varpio on käsitellyt myös suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historiaa kirjoittamalla Suomen Tiedeseuran sarjassa ilmestyneen seikkaperäisen esityksen autonomian ajan kirjallisuudentutkimuksesta Suomessa (1990) ja suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historian (1986). Hän on kirjoittanut myös esimerkiksi esityksen Mäkelän piiristä ja suomalaisen matkakirjallisuuden historian 1800-luvulta. Lisäksi hän on käsitellyt teoreettisia kysymyksiä, kuten reseptioestetiikkaa, ja toiminut vuonna 1999 ilmestyneen kolmiosaisen Suomen kirjallisuushistorian päätoimittajana.

Kiinnostavuudessaan Yrjö Varpion muistelmat vastaavat hyvin sitä näyttävää ulkoasua, jonka muistelmateos on saanut. Muistelija käy seikkaperäisesti läpi uraansa tutkijana, mutta ei rajoitu vain siihen. Kirjallisuudentutkijalle keskeistä antia tutkimuksia käsittelevien jakso-